

«Madaniy va Ma`rifiy Ko`rsatuvlarning Tarbiyaviy Ahamiyati» (“Madaniyat va Ma`rifat” hamda “Mahalla” Telekanallari Misolida)

Madina Xodiyeva¹ Perxan Allambergenova²

Annotasiya: Maqolada ommaviy axborot vositalarida madaniy va ma`rifiy ko`rsatuvlarning bolalar tarbiyasiga ta`siri va xorijiy telekanallar ko`rsatuvlarining salbiy ta`siri oqibatida aholi, ayniqsa yoshlar ma`naviyatida ba`zi muammolar yuzaga kelayotganligi bunday ko`rsatuvlarning milliy ma`naviyatimizga ayniqsa yosh avlod tarbiyasiga salbiy ta`siri bo`lishi haqida so`z yuritilgan. Shunga ko`ra, maqolada televideniya bugungi kunda bo`lib o`tayotgan ko`rsatuvlarni tahlil qilgan va fikr mulohazalarini bildirib o`tilgan.

Mamlakatimizni dunyodagi rivojlangan davlatlar darajasiga ko`tarilishi ko`p jihatdan yosh avlodni kamol toptirishga, ularni ma`naviy jihatdan yetuk qilib tarbiyalashga bog`liq.

Prezident Sh.M.Mirziyoyev yosh avlodda yuksak ma`naviy-axloqiy fazilatlarini tarkib toptirish uchun ular orasida ma`naviy-ma`rifiy targ`ibot - tashviqotining samarasini oshirish zarurligini ta`kidlab, “Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo`lsa, uning joni va ruhi ma`naviyatdir. Biz yangi O`zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi – bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi – ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan ruchli ma`naviyat”, deydi Shavkat Mirziyoyev yig`ilishda. Shuning uchun ham biz bugungi kunda ta`lim-tarbiya sohasidan boshlab matbuot, televideniya, internet va boshqa ommaviy axborot vositalari, teatr, kino, adabiyot, musiqa, rassomlik va haykaltaroshlik san`atiga, bir so`z bilan aytganda insonning qalbi va tafakkuriga bevosita ta`sir yetkazadigan barcha sohalaridagi faoliyatimizni xalqning ma`naviy ehtiyojlari, zamon talablari asosida yanada kuchaytirishimiz, yangi bosqichga ko`tarishimiz zarur.

OAV hayotida yuz berayotgan yangilanish va o`zgarishlarga yoshlarni ongli munosabatini uyg`otuvchi, xolislik va haqqoniyat prinsiplariga tayanib faoliyat ko`rsatadi.

To`rtinchi hokimiyat hisoblangan OAV turli xil fikrlar rang-barang qarashlar va yondashuvlarga keng yo`l ochib beradi.

A.Sohibov “Ommaviy axborot vositalari ma`naviy-axloqiy tarbiya minbari” mavzusidagi maqolasida O`zbekiston televideniyesi orqali ulug` allomalar, mutaffakirlarning ijodiy faoliyati, jahon sivilizatsiyasiga qo`shgan buyuk hissalarini, mashhur ma`rifatparvarlarimizning odob-axloqqa oid qarashlari, ularning asarlaridan parchalarni muntazam ravishda berib borilayotganligi, shuningdek, o`zbek adiblari hamda chet el taraqqiyparvar yozuvchilarining asarlari asosida tayyorlangan spektakllarni namoyish qilayotganligi xalqimiz, ayniqsa, yoshlarni ma`naviy-axloqiy tarbiyasida muhim ahamiyatga ega ekanligini ta`kidlaydi.

Milliy ma`naviyatimizga zid bo`gan teleko`rsatuv va reklamalarga murossasiz bo`lish burchimizdir. Ayniqsa, ayrim kabelli televideniya manfaat ortidan quvib namoyish etayotgan film va reklamalarda millat ma`naviyatini yemiruvchi “media verus” yotibdi. Bunday sharoitda ma`naviy tarbiyadan iborat “emlash” ishlarini olib borish “virus o`chog`ini lokalizatsiya qilish ishlarini olib borish, kerak. Ekranida

¹ O`zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti “Tele-radioeshittirish” yo`nalishi 2-bosqich magistranti

² Filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O`zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

zo'r berib targ'ib va tashviq etilayotgan yangi yengil-yelpi turmush tarzi ko'pchilikni maqsad-mudaosiga aylanishi hech gap emas. Huzur-halovatga moyil odam esa qiyinchiliklarga bardoshsiz bo'ladi. Siseron (Mark Tulet) ta'kidlashicha, **“huzur va lazzatni oliy saodat deb biluvchi kishi sira ham nafsni tiyib, sabr-bardoshli bo'la olmaydi”**.

Televideniye omma o'rtasida radio va boshqa nashrlarga nisbatan ko'proq ishonch to'g'irishini sababi shundaki, u yolg'onni haqiqatga aylantirish bobida boshqa axborot vositalarida bo'lmagan alohida “salohiyat”ga ega. Ekran orqali havola etilayotgan yolg'on yashiqni ham tomoshabin aynan haqqoniyat deb qabul qiladi.

Axborot kommunikasion texnologiyalari keng rivojlangan hozirgi davrda xorijiy televideniye ko'rsatuvlari siyosiy, ma'naviy, axloqiy va ruhiy xavfsizlikka xatar soluvchi manba to'lib qolmoqda, televideniye esa obyektiv va subyektiv omillarga ko'ra, tahdid jihatdan boshqa ommaviy axborot vositalari-matbuot, radio, hattoki, internetga nisbatan birinchilikni qo'ldan bermay kelayotir.

Xorijiy telekanallar ko'rsatuvlarining salbiy ta'siri oqibatida aholi, ayniqsa, yoshlar ma'naviyatida ba'zi muammolar yuzaga kelayotganligi sir emas. Xususan, fitishizim – lash-lushparastlik va “moda”, zeb, bo'lmag'ur matolar ortidan quvish urf-odatga aylanib borayotgani kishini tashvishga soladi.

Ma'lumki, ota-ona farzandiga qalb qo'rini bag'ishlaydi, uning kamoli yo'lida bor-yo'g'ini ayamay sarflaydi, bu o'zbek xalqiga xos azaliy an'ana.

Biroq, televideniye jodusiga asir bo'lganidan farzand istiqbolini esdan chiqarib qo'yayotgan “teletomoshabin” ota-onalar ham borligi tashvishlantiradi.

Xorijiy teleko'rsatuvlarning milliy ma'naviyatimizga, ayniqsa, yosh avlod tarbiyasiga salbiy ta'sirini har tomonlama tadqiq etish, axborot mexanizmga suqilib kirib, ommani ongini chalg'itishga, buzg'unchi g'oyalarni targ'ib qilishga intilayotgan ko'rsatuvlarga qarshi qat'iy choralar ko'rish bo'yicha aniq dastur ishlab chiqilishi joiz.

Mahalla bolani yomon yo'ldan qaytarmasa, unda o'zidan-o'zi tafakkuri yuksalib qolmaydi-ku? Bunda kattalarning yoshlarga nisbatan jonkuyarligi, talabchanligi suv va havodek zarurdir.

Oynai jahon - televideniye o'ziga xos xususiyatlari va qonuniyatlarini o'rganish nihoyatda muhimdir. Negaki, u mamlakatimizda shiddat bilan o'sib, hayotga o'z ta'sirini kengaytirib chuqurlashtirib va o'z navbatida boyib, mukammallashib, tobora yangi-yangi farmatsiyalarga erishmoqda hamda turli-tuman imkoniyatlar ochilmoqda.

Televideniye kishilik jamiyatiga bunchalik tez, mustahkam va chuqur ildiz otib kirib borishinig sabablari nimalardan iborat: Birinchidan, televideniye hamma yerda hoziru-nozir, ya'ni millatning millionlab xonadonlariga kirib borishga qodir.

Ikkinchidan, uning hamma boyligi, ya'ni tomosha ko'rsatish va keng ommaga tushunilishi.

Nihoyat, uchinchi, televideniye voqea hodisalarning aks etishi va ko'rish tomosha qilish imkoniyatlarining bir vaqtning o'zida kechishi. Uning juda muhim vazifalaridan biri xalqqa bilim va ma'rifat tarqatish manbai ham ekanligidir. Endilikda har bir inson faqat o'qib, yoki radiodan eshitib o'z bilim saviyasini oshirib boradi. Shuning bilan birga, mashhur fan va madaniyat namoyondalari bilan televideniye orqali bevosita muloqotda bo'ladi. Bu jihatdan oynai jahonning ahamiyati beqiyos. Uning san'at asarlarining, ayniqsa, teatr, musiqa, estrada, kino san'atini xalq o'rtasida ommalashtirish, targ'ibot-tashviqot qilishda eng asosiy vazifani bajaradi. Televideniye boshqa axborot vositalari ichida insoniyatga ma'naviy ozuqa beradigan va ularni bir-birlari bilan bog'laydigan, ish va kundalik hisobotlari bilan bog'lab turadigan muhim quroldir. Unig ijtimoiy vazifasi avvalo shunda.

Jurnalist televideniye shunchalik katta ta'sir kuchiga egaki, eng avvalo dasturni mazmuni va g'oyaviy yo'nalishi qay darajada bo'lish uning ijod mahsuli, izlanishiga bog'liqdir. Shu bois tele-ijodkor tinmay izlanishi, tinmay mahoratini oshira borishi talab qilinadi.

E'tibor qaratsak, ayni paytda bolalar uchun **“Bolajon”** telekanali faoliyat olib bormoqda. Aynan ushbu kanalda har kuni bolalar uchun ingliz tili darsi o'tiladi. Bu bilan hali birinchi sinfda o'qiydigan yosh

bolalarda ham tilga nisbatan qiziqish paydo bo'ladi. Nafaqat bolalar, balki yoshlar va yoshi katta insonlar ham bu ko'rsatuvni qiziqish bilan kuzatib borishadi. Ingliz tili darsida tabiiylikdan qochgan holda har xil interfaol usullarda, o'yin tarzida dars o'tilishi hech kimni zeriktirib qo'ymaydi. Barcha bolalar qiziqish bilan ingliz tilini o'rganishadi. Qolaversa, "Bolajon" kanali orqali ko'rsatiladigan multfilmlar ham bola ma'naviy dunyosini oshirish uchun xizmat qiladi. Chunki multfilmlarning mazmuniga e'tibor qaratsak, yomonlik ustidan yaxshilikning g'alaba qilishi, mardlik, jasorat, vatanparvarlik, kattaga bo'lgan hurmat kabi insoniy fazilatarning aks topishi, bola psixologiyasiga ta'sir etmasdan qolmaydi.

Hozir zamon o'zgarib ketdi, deyishadi. Yo'q, zamon emas insoniyat o'zgardi. Masalan, oldin odamlar kerakli bilim va ko'nikmalarni kitob o'qib o'rganishardi. Hozir esa, hattoki ayrim talabalar ham kitob o'qimay qo'yishdi.

Chunki kitobning o'rnini bosa oladigan, qaysidir ma'noda uning vazifasini bajaradigan boshqa elementlar paydo bo'la boshladi. Aynan shu elementlardan biri ommaviy axborot vositalaridir.

Dunyo haqida, uning qanday paydo bo'lganligi haqida, samoviy jismlar va sayyoralar haqida ma'lumotga egamiz? Agar astronomiya va geografiya fanlariga qiziqishingiz bo'lsa "**Madaniyat va ma'rifat**" telekanali orqali efirga uzatiladigan "*Olam*" hujjatli filmini tomosha qilishingiz mumkin. Unda dunyoning biz bilgan va bilmagan sir sinoatlari ochib beriladi. Ba'zida dunyoning naqadar qudratli ekanligiga, ba'zida esa tabiatning o'zi haqiqiy rassom ekanligiga yana bir marta amin bo'lamiz.

"**Dunyo bo'ylab**" kanali orqali namoyish etilayotgan "*Samolardan ko'ringan zamin*" dasturi odamlarga ma'rifat ulashadigan dasturlardan biridir. Siz dunyodagi har bir davlat xususida har bir sonda xabardor bo'lasiz. Uning tarixi, rivojlanishi, davlat belgilari, siyosat arboblari va rivojlanish bosqichlari haqida ma'lumotlar beriladi. Bu ma'lumotlar barchaga juda qiziqdir. Masalan, kuni kecha Yaponiya haqida ko'rsatuv tayyorlandi. Unda ushbu davlat haqida ma'lumotlar, uning hayotidagi yangiliklar, shaharlari, aholisi, dam olish oromgohlari-yu, oliy o'quv yurtlarigacha axborot berildi. Engasosiysi aholisining 99% savodli ekan, texnika va texnologiya sohasida dunyoda birinchi o'rinni egallaydi. Bunga qanday erishgan ekan, albatta, ma'rifat ilm, va harakat bilan.

Xulosa. Televidenie jamiyatda milliy ehtiyoj kasb etgan dolzarb muammolarni birlashtiradi. Turmush va butun hayotimiz davomida zarur bo'ladigan faolligimizni oshirish uchun xizmat qiladi, zeriktirmaydi. Dunyoqarashimizni kengaytiradi, xarakterimiz va odatimizni o'zgartirishga yordamberadi; e'tiborimizni dolzarb ijtimoiy muammolar muhokamasiga tortadi. Yana bir eng muhim jihatlari shundan iboratki, u nuqtai nazarimizni shakillantirishga xizmat qiladi. Ko'p millionli auditoriya bilan aloqa bog'laydi va bu aloqa ijtimoiy ongimizga ta'sir etib, davr bilan axloqiy his tuyg'uni uyg'otadi. Bundan shunday xulosaga kelish mumkinki, ijtimoiy minbar vazifasini o'tab, xalqqa hisobot berish, o'z siyosatini tushuntirish va nihoyat, o'z tarafdorlari safini kengaytirish hamda ularni zarur jihatlar tomon yo'naltirish imkonini beradi

Masalan: Shoir bilan bo'lgan uchrashuv kechasiga yoki spektaklga, kontsert kechasiga, rassom ko'rgazmasiga bog'liq, albatta. Matbuot, kino, radio va, xususan, televidenie esa san'at asarlarini millionlarga ko'rsatish imkonini beradi. Shu jihatdan olganda televidenie va boshqa ommaviy axborot vositalari odamlarning, ayniqsa, yosh avlodning estetik jihatdan tarbiyalashda alohida ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Umirov S., Do'stmuhammedov X., Abduholiqov I., Jo'rayev X., Karimov A., Mo'minova F., Matyoqubov A. "Masa-media tipologiyasi, texnikasi va iqtisodi". Toshkent 2010
2. Abduxoliqov I, Karimov A. Telejurnalistika asoslari (Ma'ruza matnlari) Toshkent 2005
3. Karimov A. Rekreativ chiqishlarning zamonaviy xususiyatlari, "Zamonaviy telejurnalistikaning taraqqiyot tendentsiyalari: mahorat, tajriba, ixtisoslashuv (ilmiy maqolalar to'plami)". –T.:2015.
4. Do'stmuhammad X. Jurnalist bo'lmog'chimisiz? T. "Yangi asr avlodi". 2001 йил

5. Mamadalieva Sh. Zamonaviy mass medianing yangi tendentsiyalari va dolzarb muammolari (ilmiy maqolalar to'plami). T.:2014.
6. Sohibov A. "Ommaviy axborot vositalari-ma'naviy-axlohiy tarbiya minbari" mavzusidagi maqolasi.
7. Shodiyev B F. "Talabalarni ma'naviy shakllantirishda ijtimoiy institutlar integrasiyasi" Magistrlik dissertatsiyasi Samarqand – 2012
8. "Madaniyat va ma'rifat", "Bolajon", "Yoshlar", "Dunyo bo'ylab", "Mening yurtim" telekanallari
9. Www. Ziyoz.uz sayti

